

Interwencje edukacyjne zorientowane na zdrowie finansowe gospodarstw domowych

Dr hab. Ryszard Szarfenberg

Instytut Polityki Społecznej UW

Seminarium „Społeczeństwo długu” Fundacja im. Kaleckiego, Feministyczny Think Tank
Warszawa, 13 stycznia 2016

Zdrowie finansowe – koncepcja wstępna

Zdrowie finansowe gospodarstwa domowego to taki **stan jego łącznych dochodów i wydatków (stan budżetu) w danym okresie, który spełnia co najmniej trzy warunki jednocześnie**

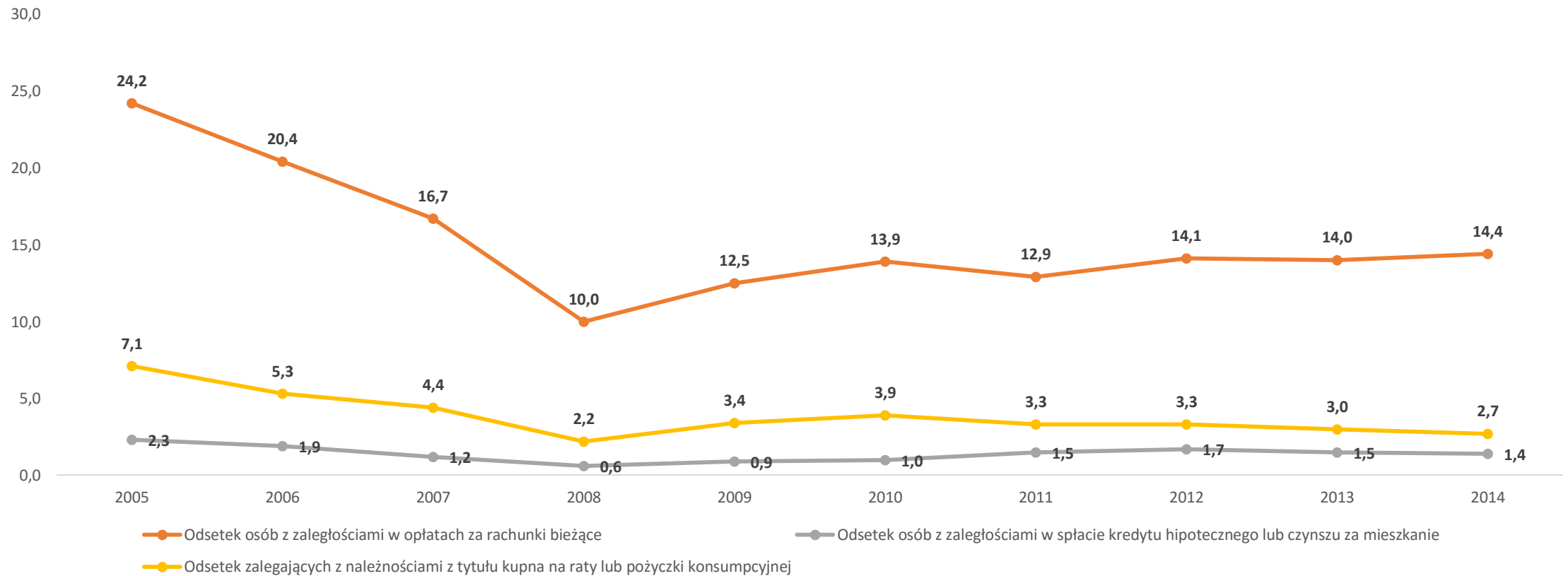
1. Członkowie gospodarstwa domowego mają zaspokojone podstawowe potrzeby na przynajmniej minimalnym poziomie (**brak ubóstwa**)
2. Członkowie gospodarstwa domowego mają takie oszczędności i/lub inwestycje, które **zabezpieczają je na przyszłość**
  - a. zabezpieczają je przed niezaspokojeniem podstawowych potrzeb w przyszłości
  - b. są podstawą dla zwiększania dochodów w przyszłości
3. Członkowie gospodarstwa domowego nie mają łącznych zobowiązań finansowych o charakterze nadmiernego zadłużenia (**brak nadmiernego zadłużenia**)

Nadmierne zadłużenie

- Zadłużenie gospodarstwa domowego oznacza, że ma do spłaty zobowiązania finansowe (potocznie „ma długi”)
- Zadłużenie może być niedostateczne lub nadmierne
  - **Niedostateczne zadłużenie** – brak dostępu do dodatkowych źródeł siły nabywczej ogranicza swobodę decyzji ekonomicznych gospodarstwa domowego
  - **Nadmierne zadłużenie** – gospodarstwo domowe nie jest w stanie spłacać swoich bieżących zobowiązań finansowych
- Jeden ze sposobów rozumienia nadmiernego zadłużenia łączy je z ubóstwem: **nadmierne zadłużone jest to gospodarstwo domowe, które po spłaceniu bieżących zobowiązań znajduje się w sytuacji ubóstwa, tzn. pozostałe po spłacie środki nie pozwolą zapewnić minimum jego członkom**

Przejawy nadmiernego zadłużenia – zaległości w opłatach

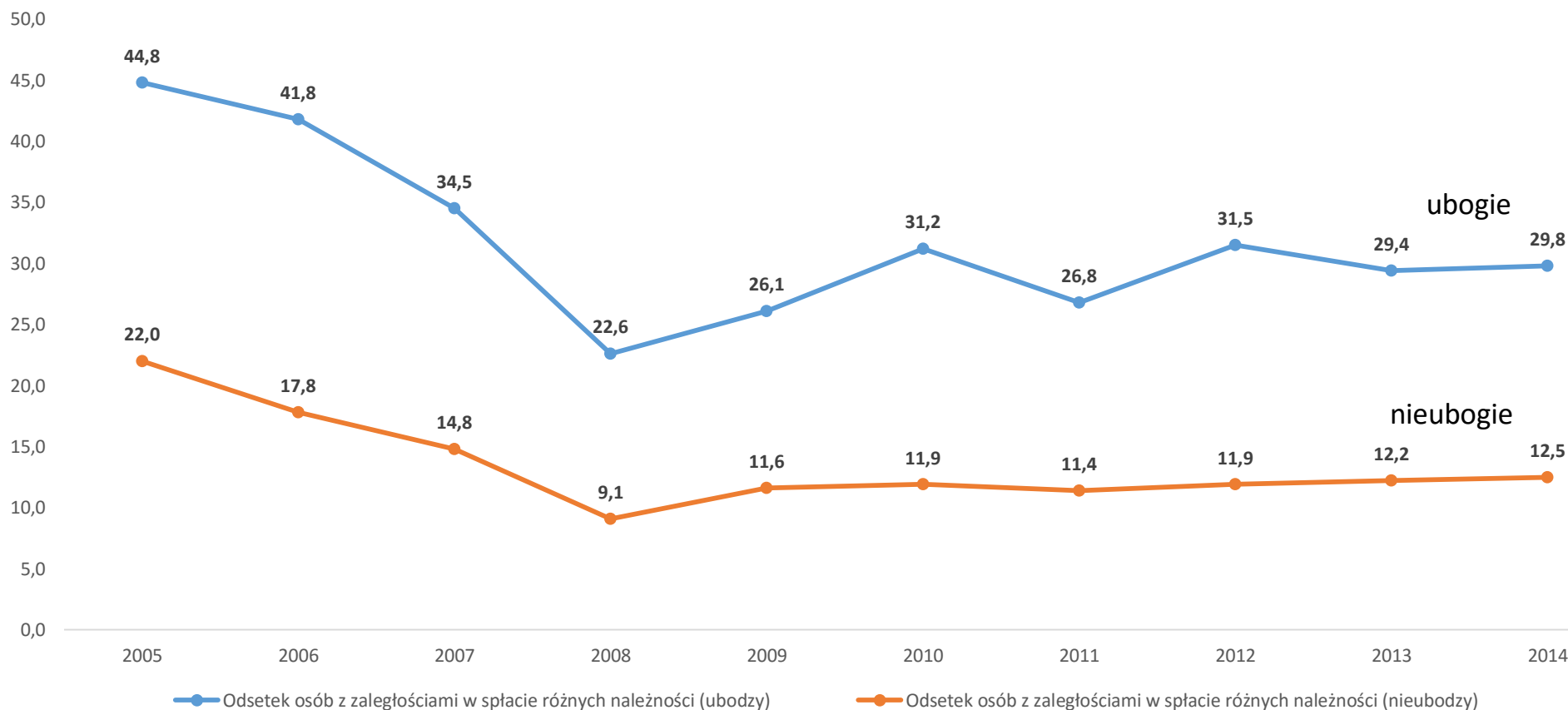
Zalegający z opłatą należności z różnych tytułów w Polsce 2005-2013 (w %)

Dane: Eurostat

Zaległości w opłatach ubogich i nieubogich gospodarstw domowych

Odsetek gospodarstw domowych z zaległościami w trzech kategoriach łącznie według ubóstwa (w %)

Średnia w tym okresie dla gospodarstw ubogich 32%, a dla nieubogich 16%. Porównując lata 2005 do 2013, ubogich gospodarstw z zaległościami było mniej o 34%, a w przypadku nieubogich mniej o 45%

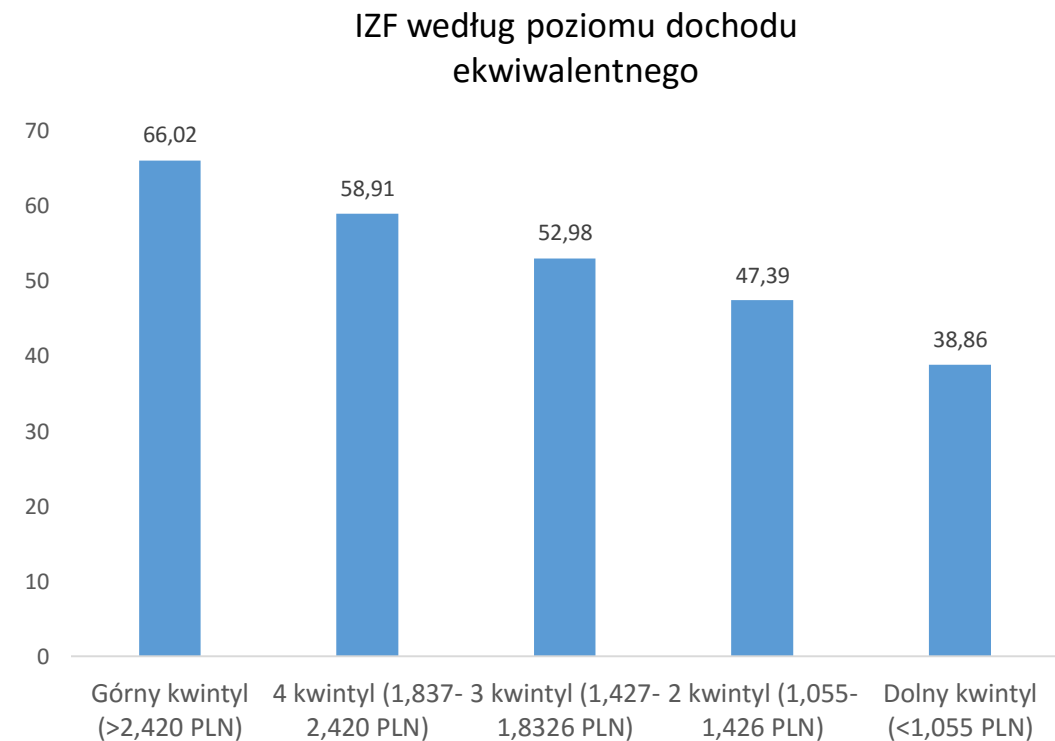
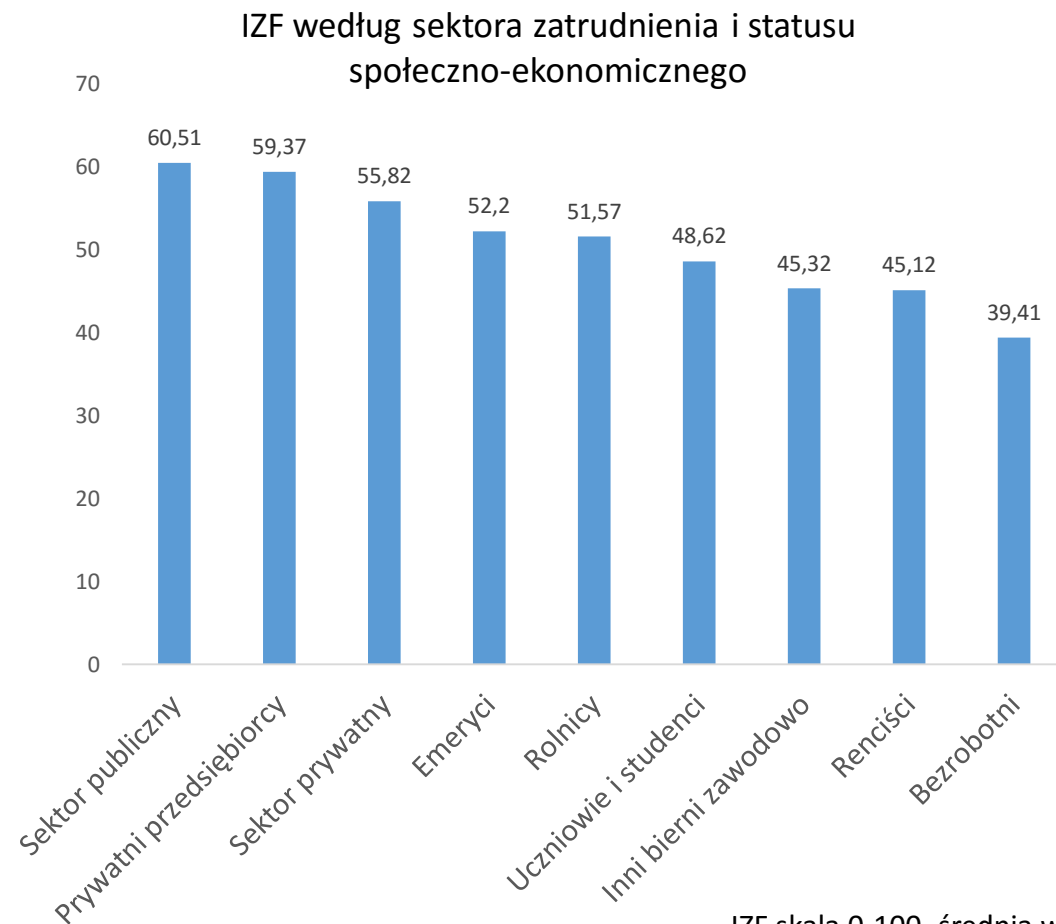
Zdrowie finansowe – koncepcja rozwinięta (Center for Financial Services Innovation – CFSI)

- Zdrowa kondycja finansowa to stan, w którym gospodarstwo domowe
  1. **efektywnie zarządza przychodami i wydatkami** (perspektywa bieżąca, zbilansowanie dochodów i wydatków, posiadanie nadwyżek finansowych, terminowe regulowanie płatności bieżących oraz racjonalne gospodarowanie budżetem domowym)
  2. **jest przygotowane na niespodziewane zdarzenia skutkujące wydatkami finansowymi** (perspektywa średniokresowa, posiadanie oszczędności stanowiących „poduszkę” bezpieczeństwa, posiadanie ubezpieczenia)
  3. **długoterminowo planuje swoje bezpieczeństwo finansowe** (perspektywa długookresowa, akumulowanie środków umożliwiające rozwój osobisty i zawodowy członków rodziny, poprawę jakości całego życia oraz zabezpieczenie materialne na starość)

Indeks zdrowia finansowego

- I Bieżące zarządzanie budżetem gospodarstwa domowego:
  1. wielkość nadwyżki dochodu nad minimalnymi wydatkami na osobę wyrażona jako odsetek miesięcznego dochodu na osobę
  2. terminowość w regulowaniu rachunków za czynsz, media, rat kredytów
  3. sposób gospodarowania dochodem
- II Przygotowanie na niespodziewane wydatki:
  1. oszczędności w wysokości co najmniej 6-miesięcznych dochodów
  2. wartość rat kredytów w stosunku do dochodu
  3. ubezpieczenie miejsca zamieszkania
  4. ubezpieczenie grupowe lub prywatne na życie głowy rodziny
- III Długoterminowa perspektywa:
  1. oszczędzanie na starość
  2. wartość oszczędności powyżej trzy-letnich dochodów

Indeks zdrowia finansowego w Polsce 2015 – status i poziom dochodu

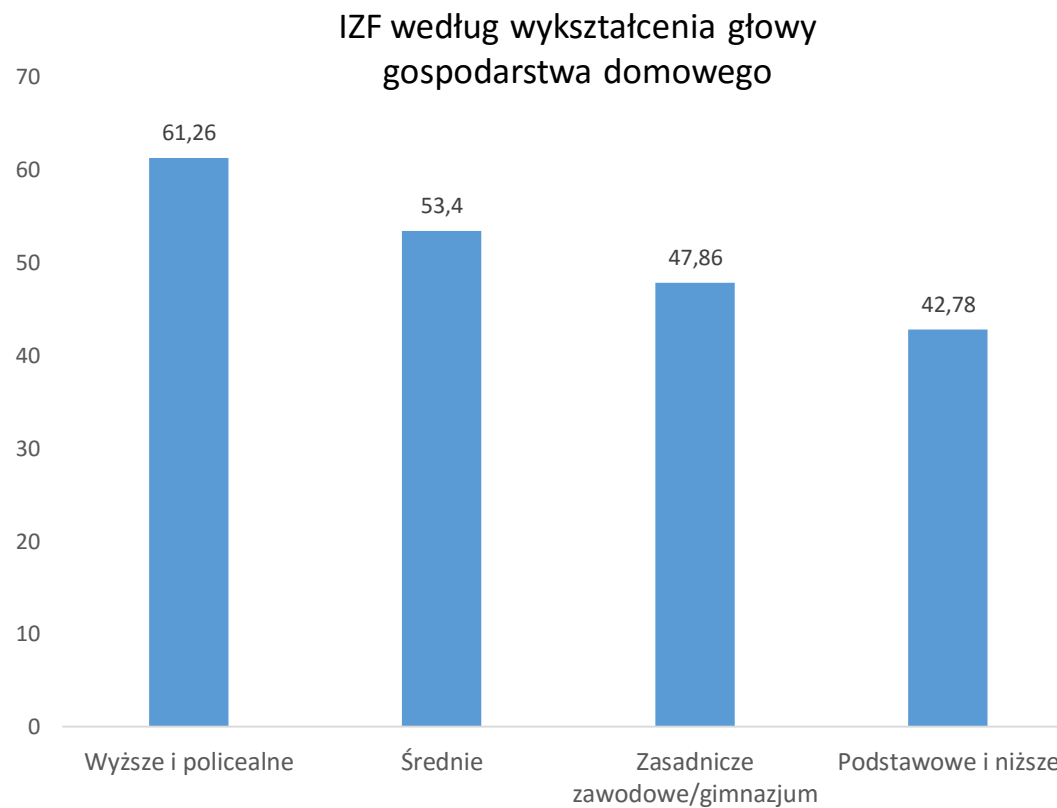
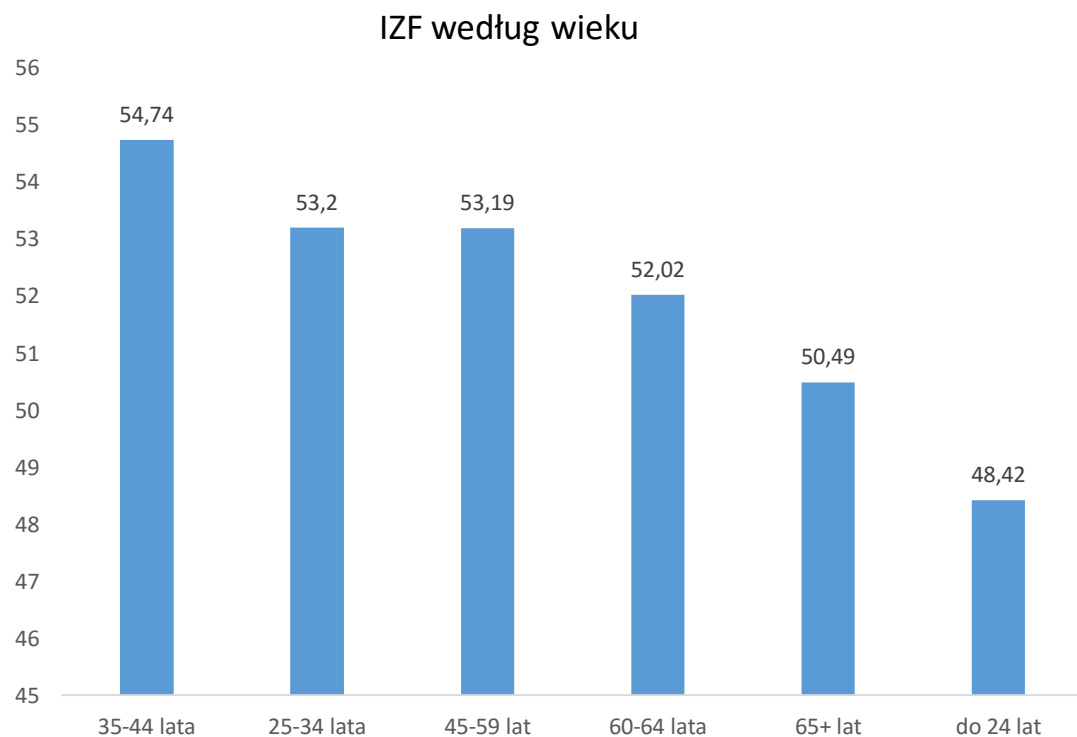

IZF skala 0-100, średnia w 2015 wyniosła **52,6 punktów**

Dane za: Diagnoza społeczna 2015

Indeks zdrowia finansowego w Polsce 2015 – wiek i wykształcenie

IZF skala 0-100, średnia w 2015 wyniosła 52,6 punktów

Dane za: Diagnoza społeczna 2015

Indeks zdrowia finansowego Polaków w 2015

– wnioski ogólne

- Autorzy Diagnozy społecznej 2015 stwierdzają na podstawie wyników analizy IZF, że
  - **większość Polaków żyje z dnia na dzień**, będąc w stanie zaspokajać swoje bieżące potrzeby finansowe,
  - **wiele gospodarstw nie jest przygotowanych na niespodziewane wydatki**,
  - **znikoma część gospodarstw domowych zabezpiecza swoją kondycję finansową w długim terminie.**
- Konkludują, że „Jest to niepokojąca sytuacja biorąc pod uwagę wzrost niestabilności zatrudnienia w Polsce oraz ograniczoną ochronę emerytalną przez państwo”

Kompetencje finansowe: składowe i zakres

Kompetencje finansowe gospodarstwa domowego to

- **wiedza,**
- **umiejętności,**
- **postawy** jego członków

w zakresie

- **źródeł dochodów i sposobów uzyskiwania ich** z tych źródeł,
- decyzji i zachowań finansowych dotyczących
  - wydawania uzyskanych dochodów **na konsumpcję,**
  - **oszczędzania** na przyszłość,
  - **inwestowania** w celu zwiększenia dochodów w przyszłości

Znaczenie kompetencji finansowych dla zdrowia finansowego

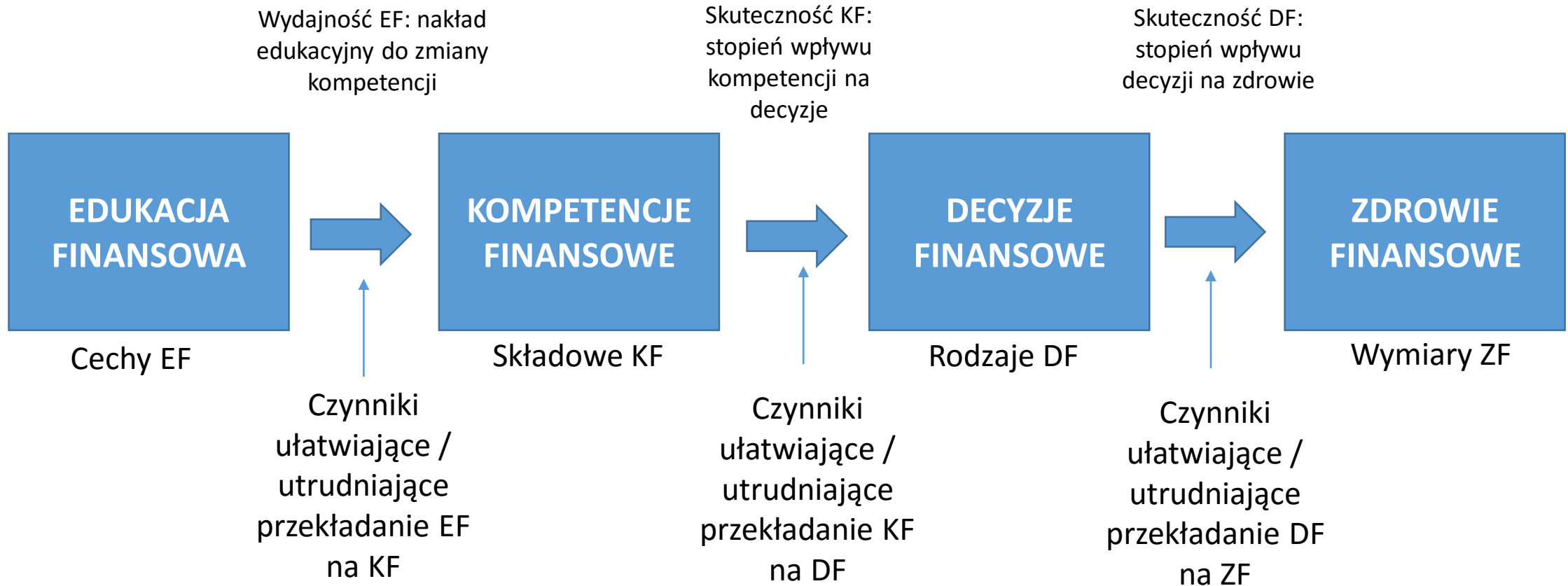
Założenia

1. **Wpływ kompetencji na decyzje finansowe:** na decyzje i zachowania gospodarstwa domowego dominujący wpływ mają indywidualne kompetencje jego członków
  2. **Złożoność świata finansów osobistych:** złożoność dochodów, wydatków, oszczędności, inwestycji, długów
  3. **Decyzje finansowe mogą być błędne:** ze względu na złożoność świata finansów indywidualne decyzje i zachowania członków gospodarstwa domowego mogą być mniej lub bardziej trafne
  4. **Wpływ decyzji finansowych na finanse osobiste:** im mniej trafne są te decyzje i zachowania, tym mniej zdrowe finansowo jest gospodarstwo domowe
- **Wniosek: zwiększanie kompetencji finansowych członków gospodarstwa domowego, zwiększy trafność ich decyzji w świecie finansów, co poprawi zdrowie finansowe gospodarstwa**

Interwencje mające na celu zdrowie finansowe oparte na kompetencjach

1. **Teoria:** kompetencje finansowe są kluczowe dla zdrowia finansowego
2. **Cel ostateczny do osiągnięcia:** zdrowie finansowe gospodarstw domowych
3. **Cel pośredni do osiągnięcia:** odpowiednie kompetencje finansowe członków gospodarstw domowych
4. **Sposób osiągania celów:** zwiększanie kompetencji finansowych członków gospodarstwa domowego
5. **Główne środki służące osiągnięciu celów w określony sposób, np.:**
  - Informowanie (zwiększa wiedzę)
  - Szkolenie (tworzy umiejętności)
  - Edukowanie (zwiększa wiedzę, tworzy umiejętności)

Model interwencji dla edukacji finansowej

Badania nad interwencjami EF – przykład badania eksperymentalnego z USA

- Cechy badanego programu
  - Dla osób ubogich w mieszkaniach socjalnych
  - Obowiązkowy
  - 12 godzin szkoleń zdalnych w ciągu kilku wieczorów
- Cechy badania
  - Eksperymentalne z grupami eksperymentalną i kontrolną wybranymi losowo
  - Zachowania finansowe grupy eksperymentalnej i kontrolnej monitorowano przez 12 miesięcy
- Wyniki badania
  - **Istotny statystycznie wpływ stwierdzono tylko w przypadku zadłużenia: w grupie eksperymentalnej w porównaniu z kontrolą zwiększyło się ono, nie mając jednak negatywnych konsekwencji w ciągu okresu obserwacji**

Co wiemy o skuteczności programów edukacji finansowej na świecie?

- **Dwie metaanalizy** - pierwsza dotyczyła 80 programów interwencji EF (2014), druga już 188 programów (2015)
- Badania programów z różnych krajów, ale do 2008 r. 98% badań było z USA, po 2008 r. odsetek ten zmniejszył się do 54%
- Co przede wszystkim badano i jak?
  - wpływ **interwencji w postaci edukacji finansowej** (badania eksperymentalne i quasi-eksperymentalne)
  - **wpływ zmierzonych kompetencji finansowych na zachowania finansowe** (korelacyjne, ekonometryczne, 2014)
- **Duże zróżnicowanie programów** (rodzaj, intensywność, czas, miejsce, przedmiot wpływu, np. oszczędności, terminowa spłata kredytów, ewidencjonowanie wydatków, kompetencje finansowe)

Jakie wnioski z metaanaliz?

- Programy z zakresu edukacji finansowej **w bardzo niewielkim stopniu wpływały na zachowania finansowe, szczególnie, gdy kierowano je do grup o niskich dochodach (2014)**
- Edukacja finansowa **może wpływać na niektóre zachowania finansowe**, w szczególności na oszczędności i ewidencjonowanie wydatków (2015)
- **Trudność w stwierdzeniu wpływu cech programów na ich wyniki (2015)**
- **Nieobecność ekonomicznej ewaluacji (koszty do korzyści) interwencji wpływających na kompetencje finansowe (2015)**

Literatura

- Janusz Czapiński, Tomasz Panek red. (2015) *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego.
- J. Michael Collins (2013) *The Impacts of Mandatory Financial Education: Evidence from a Randomized Field Study*. *Journal of Economic Behavior and Organization* 95:146-158.
- Daniel Fernandes, John G. Lynch Jr., Richard G. Netemeyer (2014) *Financial Literacy, Financial Education, and Downstream Financial Behaviors*. *Management Science* 60(8):1861-1883.
- Margaret Miller, Julia Reichelstein, Christian Salas and Bilal Zia (2015) *Can You Help Someone Become Financially Capable? A Meta-Analysis of the Literature*. *The World Bank Research Observer* 30(2):220-246.